

SENAAT

**De noodzakelijke samenwerking
tussen de federale overheid en de Gemeenschappen
inzake de bestrijding van *fake news***

INFORMATIEVERSLAG

19 november 2021

De tekst kan worden gedownload op het volgende adres:
<http://www.senaat.be>

Ce texte est également disponible en français.

Secretariaat van de Commissie voor de Transversale Aangelegenheden:
comtrans@senate.be
02/501 71 11

Verantwoordelijke uitgever:

Gert Van der biesen, secretaris-generaal van de Senaat
Natieplein 1, 1009 Brussel

Deze publicatie heeft een informatieve waarde. Aan het redigeren ervan werd de grootste zorg besteed, maar noch de Senaat noch de diensten kunnen aansprakelijk worden gesteld voor de inhoud van de publicatie.

Wettelijk depot: D/2021/3427/2

**De noodzakelijke samenwerking
tussen de federale overheid en de Gemeenschappen
inzake de bestrijding van *fake news***

INFORMATIEVERSLAG

19 november 2021

Dit verslag werd voorbereid door de Commissie voor de Transversale Aangelegenheden

Rapporteurs:

Fatima Ahallouch, Karin Brouwers, Maaïke De Vreese, Tom Ongena en H  l  ne Ryckmans

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: Mark Demesmaeker

Leden:

N-VA: Cathy Coudyser, Mark Demesmaeker, Maaïke De Vreese

Ecolo-Groen: Fourat Ben Chikha, Soetkin Hoessen, H  l  ne Ryckmans

Vlaams Belang: Yves Buysse, Bob De Brabandere, Klaas Sloopmans

PS: Fatima Ahallouch, Nadia El Yousfi

MR: Philippe Dodriont, Gaëtan Van Goidsenhoven

CD&V: Karin Brouwers, Martine Fournier

Open Vld: Els Ampe, Tom Ongena

PVDA-PTB: Jos D'Haese, Antoine Hermant

Vooruit: Kurt De Loor, Annick Lambrecht

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2021-2022

19 november 2021

Dossier nr. 7-110

Informatieverslag over de noodzakelijke samenwerking tussen de federale overheid en de Gemeenschappen inzake de bestrijding van *fake news*

Parlementaire stukken:

2019/2020

7-110/1: Verzoek tot het opstellen van een informatieverslag

2021/2022

7-110/2: Verslag

7-110/3: Vaststellingen en aanbevelingen.

7-110/4: Hoorzittingen

INHOUD

I. INLEIDING	7
II. VASTSTELLINGEN	9
A. Probleemstelling en definities	9
B. De belangrijkste actoren in de verspreiding van desinformatie	12
C. De belangrijkste actoren in de bestrijding van desinformatie	16
D. Buitenlandse en internationale maatregelen in de strijd tegen desinformatie	21
E. Relevante wetgeving	25
III. AANBEVELINGEN	27
A. Algemeen	27
B. Actoren in de verspreiding van desinformatie	27
C. Actoren in de bestrijding van desinformatie	29
D. Strijd tegen desinformatie op Europees en internationaal niveau	32
IV. HOORZITTINGEN	33

INFORMATIEVERSLAGEN: <https://www.senate.be/informatieverlagen>

De voorbije jaren nam het internetgebruik, en meer specifiek het gebruik van sociale media, een ongeziene vlucht. Via sociale media komen mensen veel meer met elkaar in contact. Ze wisselen informatie en meningen uit, waardoor sociale media bijdragen tot een verdere democratisering van onze samenleving, waarbij bestaande machtsstructuren worden opgebroken.

Maar er is ook een keerzijde. *Fake news*, valse informatie en zelfs manipulatie van beelden, nieuws en geluid worden een instrument dat doelbewust wordt gebruikt om mens en samenleving te beïnvloeden en te manipuleren.

Verschuiven als desinformatie en *deepfakes* zijn steeds nadrukkelijker aanwezig in de media, maar ook in de politiek, en dat op nationaal en internationaal niveau. Hierin schuilen grote gevaren van radicalisering, polarisering en beïnvloeding door zowel buitenlandse overheden als extremistische groeperingen die een gevaar vormen voor onze samenleving.

Hun doel is duidelijk: door het systematisch inzetten van desinformatie wil men tweedracht zaaien, het vertrouwen in onze democratische instellingen ondergraven en zo onze hele samenleving destabiliseren en verzwakken.

De bedreigingen nemen toe naarmate de desinformatiewapens worden verfijnd, van door staten gefinancierde trollenfabrieken tot legers van bots en kwaadaardige content die enkel gericht zijn op het zaaien van verdeeldheid.

Tijdens de recente Covid-19-crisis heeft desinformatie een nieuwe opgang gekend, wat het gevaar en de internationale dimensie van dit verschijnsel eens te meer heeft aangetoond. Een dergelijke pandemie is immers een uitgelezen kans om foutieve informatie te verspreiden.

Deze toenemende desinformatie en de ernstige gevaren die daarmee gepaard gaan, hebben tot een groeiende bewustwording en bezorgdheid geleid bij het maatschappelijk middenveld van de Europese lidstaten en op internationaal niveau.

Er moet immers rekening mee gehouden worden dat dit een bij uitstek internationaal verschijnsel is. Wanneer desinformatie op een in België toegankelijke website verschijnt of voor België nefaste gevolgen heeft, bevindt de auteur ervan zich immers meestal in een ander land, wordt de desinformatie verspreid op een platform dat in nog een ander land is gevestigd, en zijn de werknemers ervan in weer een ander land werkzaam.

De meeste landen denken na over middelen om desinformatie te bestrijden. Op internationaal en Europees niveau worden op dat vlak initiatieven genomen.

De Senaat is de plaats bij uitstek om deze problematiek grondig te onderzoeken, gezien het grote gevaar dat het met zich meebrengt voor het welzijn van onze samenleving en de goede werking van onze democratische rechtstaat.

Het huidige informatieverlag heeft enerzijds tot doel de verschillende gevaren en aandachtspunten waar onze veiligheidsdiensten en de respectieve overheden op moeten focussen op te lijsten en anderzijds, oplossingsgerichte aanbevelingen te formuleren om te komen tot een doeltreffend beleid.

Hierdoor kunnen onze veiligheidsdiensten en de verschillende overheden zowel preventief als proactief optreden. Ook de vraag of er behoefte is aan een regulerend kader en/of er veeleer moet worden ingezet op autoregulering wat betreft sociale media maakt onderdeel uit van dit informatieverlag.

Onze maatschappij moet bovendien op alle niveaus gewapend worden tegen het fenomeen van desinformatie. Het gaat daarbij om de jongeren, om de handhaving, om de veiligheid van de Staat wat betreft politieke manipulatie door buitenlandse mogendheden en om fenomenen zoals radicalisering.

Het betreft daarenboven een transversale aangelegenheid waarbij het zwaartepunt bij de Gemeenschappen ligt, gelet op de rol van de media, de journalistiek en het onderwijs in deze kwestie.

Enkel door de krachten te bundelen, tussen de verschillende overheden in België, met het maatschappelijk middenveld en ook tussen Staten binnen de Europese Unie en andere internationale instellingen, kunnen we een effectief antwoord bieden op het gevaar van desinformatie. Deze strijd is niets anders dan een strijd voor onze democratie.

VASTSTELLINGEN

A. Probleemstelling en definities

1) Probleemstelling

Het verspreiden van foutieve informatie is absoluut niet nieuw, maar technologische ontwikkelingen hebben dit een pak makkelijker gemaakt.

Eind vorige eeuw nam de toegang tot informatie exponentieel toe door het wijdverspreide gebruik van het internet en de opkomst van de sociale media.

Iedereen is het erover eens dat, in een democratisch land, het belangrijk is dat de burgers beschikken over kwaliteitsinformatie.

Men stelt echter vast dat desinformatie gebruikt kan worden om onze instellingen en de traditionele media ongelooftwaardig te doen lijken en de samenleving te polariseren.

2) Definities: *fake news*, desinformatie, misinformatie en malinformatie

a) *Fake news*

In de volksmond wordt vaak de term *fake news* of nepnieuws gehanteerd. Het is echter zeer moeilijk om *fake news* te definiëren.

Binnen het genre van «*fake news*» vallen verschillende vormen van informatie af te bakenen. Het gaat hier altijd om foutieve informatie, maar het grote verschil is of men zich bewust is van de onjuistheid of niet, m.a.w. heeft men de intentie om te misleiden of niet.

De term wordt ook gebruikt om uit te halen naar de «*fake news media*». In dat geval wordt *fake news* gebruikt als label om de pers zwart te maken.

Daardoor is deze term als het ware besmet en wordt hij niet meer gebruikt waarvoor hij oorspronkelijk is bedacht, namelijk het aanduiden van compleet verzonden, foutieve verhalen.

Het probleem is dus groter dan nepnieuws. Dit is een belangrijke reden om de term *fake news* niet te gebruiken.

b) Desinformatie

In dit informatieverlag zal daarom de term desinformatie worden gebruikt. Dit is wat mensen meestal bedoelen als ze praten over *fake news*.

De Europese Commissie hanteert volgende definitie van desinformatie: «desinformatie is aantoonbaar foute of misleidende informatie die wordt gecreëerd, gepresenteerd en verspreid voor economisch gewin of om het publiek opzettelijk te bedriegen, en die schade in het openbare domein kan veroorzaken. [...]» (COM(2018)236 final).

Desinformatie onderscheidt zich van twee andere soorten informatie: misinformatie en malinformatie.

c) Misinformatie

Misinformatie is foutieve informatie, maar zonder de intentie om iemand te schaden of te misleiden. Het kan hier bijvoorbeeld gaan over het verspreiden van een foutieve vertaling of satire die serieus wordt genomen. Deze foutieve informatie wordt dus veeleer verspreid door naïevelingen of fantasten en niet zozeer door leugenaars en bedriegers.

d) Malinformatie

Malinformatie is gedeeltelijk correcte informatie, maar uit de context gehaald met de intentie om schade te berokkenen aan een persoon, groep of samenleving. Haatspraak hoort thuis in deze categorie. De nadruk ligt hier op het schade toebrengen, om bijvoorbeeld wraak te nemen op iemand.

3) De relatie met onze grondrechten

In België heeft elke burger het recht te zeggen wat hij of zij denkt.

De vrijheid van meningsuiting (artikel 19 van de Grondwet) en de drukpersvrijheid (artikel 25 van de Grondwet) waarborgen de uitoefening van dit recht.

Het probleem van desinformatie moet gekaderd worden in relatie tot deze grondrechten, die absoluut gevrijwaard moeten blijven en beschermd moeten blijven tegen overheidsensuur.

Die vrije meningsuiting is echter niet onbegrensd. Een mening is vrij zolang ze niet leidt tot een kwaadwillige concrete gedraging.

Aanzetten tot haat, discriminatie en geweld zijn onder meer op basis van het strafrecht, de antiracismewet van 30 juli 1981 en de antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 reeds verboden.

Dit informatieverlag behandelt enkel het probleem van desinformatie met legale inhoud, en niet dat van haatzaaiende en discriminerende boodschappen, die reeds strafbaar zijn.

4) De rol van algoritmen

a) Algoritmen volgen elke gebruiker

De enorme toename van de omvang en de snelheid van verspreiding van informatie en desinformatie heeft vooral te maken met de algoritmen die sociale media gebruiken.

Een algoritme is een wiskundige formule die er op de achtergrond voor zorgt dat de websites of apps waarop ze werkt, kunnen inspelen op de behoeftes van de gebruiker én van de website of app zelf.

Alle aspecten van het gedrag van de gebruiker worden bijgehouden: hoe lang hij naar welk filmpje kijkt, welke links hij aanklikt, welke *likes* hij geeft, enz.

Het gedrag en de beslissingen van elke individuele gebruiker zorgen er zo voor dat het platform elke gebruiker doelgerichte informatie of reclame kan bezorgen, met als doel hem zolang mogelijk op het platform te houden.

Inkomende informatie wordt op deze manier gemanipuleerd tot uitgaande informatie die verschilt voor elke gebruiker.

b) Algoritmen faciliteren de verspreiding van polariserende informatie

Deze algoritmen faciliteren ook de verspreiding van informatie op hun platformen: hoe meer *clicks* en *likes* een bericht krijgt, hoe groter de kans dat het algoritme het bericht zal oppikken en verspreiden.

Er bestaat echter een onevenwicht in de platformarchitectuur, want polariserende inhoud krijgt meer aandacht van gebruikers dan neutrale inhoud. Deze inhoud wordt ook sneller opgepikt door algoritmen.

Bovendien laten personen met een uitgesproken mening zich vaker horen op sociale media, waardoor er op die platformen vanzelf al meer uitgesproken meningen circuleren.

c) Algoritmen bevorderen het ontstaan van informatiebubbels en echokamers

De mens heeft van nature de neiging om op zoek te gaan naar informatie die zijn bestaande overtuigingen of ideeën bevestigt (de *confirmation bias*).

Dit fenomeen wordt versterkt door het algoritme, dat na verloop van tijd steeds dezelfde

meningen zal tonen op het nieuwsoverzicht van een persoon, waardoor informatiebubbels en echokamers ontstaan.

Een informatiebubbel vormt een heel homogeen netwerk waarin gebruikers vooral personen binnen deze bubbel volgen en niet meer in contact komen met andere meningen.

Hierdoor bestaat het gevaar van een echokamer: een virtuele kamer waarin de eigen overtuiging als een echo wordt herhaald door mensen die hetzelfde denken.

Door deze informatiebubbels wordt polariserende inhoud enkel versterkt en kunnen twee werelden perfect naast elkaar bestaan, zonder dat ze nog met elkaar in contact komen.

5) De rol van artificiële intelligentie

De rol van artificiële intelligentie (AI) in ons dagelijks leven is enorm toegenomen. De Senaat nam op 29 maart 2019 een informatieverlag aan over «De impact, de kansen en mogelijkheden en de risico's van de digitale «slimme samenleving»» (doc. Senaat, nr. 6-413/1 tot 4). Hierin kwam artificiële intelligentie ruim aan bod.

Artificiële intelligentie speelt echter ook een grote rol in de verspreiding van desinformatie en kan meerdere vormen aannemen, zoals met de zogenaamde *deepfake* video's.

Deepfakes zijn korte filmpjes waarvan de beelden zijn gemanipuleerd met een compositietechniek van menselijke beelden op basis van artificiële intelligentie, waarbij het voor de burger soms zeer moeilijk is om te onderscheiden of ze nu echt of vals zijn.

Deze technologie is vandaag zeer gemakkelijk toegankelijk zodat praktisch iedereen een *deepfake* kan maken.

Dit is een voorbeeld van hoe artificiële intelligentie schadelijk kan zijn. AI wordt echter ook gebruikt om desinformatie te bestrijden.

B. De belangrijkste actoren in de verspreiding van desinformatie

Ons land blijkt nog vrij resistent tegen desinformatie. Een aantal sprekers verwijst hiervoor naar het versnipperde politieke partijlandschap, het relatief grote vertrouwen in de traditionele media en een culturele component.

Dit neemt niet weg dat het fenomeen ook in ons land toeneemt.

1) De media

a) De traditionele media

Traditionele media zijn de vormen van massacommunicatie die bestonden voor de opkomst van digitale media: televisie, radio, kranten, tijdschriften, enz. In principe zouden ze een baken van vertrouwen moeten zijn, maar ze staan onder druk.

Ze zijn op zoek naar een manier om de nieuwe media te omarmen en gebruiken daarvoor volop de socialemediaplatformen om hun nieuws bij de consumenten te krijgen. Dit creëert zowel uitdagingen als kansen.

1. Een verschuiving van de nieuwsconsumptie

Vroeger waren de mensen voor hun informatie aangewezen op de traditionele media. Sociale media nemen echter steeds meer van de nieuwsconsumptie over.

De pers wordt daardoor aangevallen in haar *core business*. Vandaag kondigen de media niet meer als eerste het laatste nieuws aan. Nieuws is vandaag eerst op de sociale media te vinden via eenvoudige tweets of foto's op Facebook.

Volgens het Digimeter-onderzoek (<https://www.imec.be/nl/expertises/techtrends/imecdigimeter/digimeter-2020>) gebruikt momenteel 30% van de bevolking, vooral jongeren, sociale media als hoofdkanaal om nieuws te lezen. In het totaal gebruiken dagelijks 46% en wekelijks 60% van de burgers sociale media voor nieuwsconsumptie.

Hun nieuwsconsumptie wordt dus bepaald door commerciële algoritmen, waarvan het doel is je zo lang mogelijk op het platform te houden, zodat je ook met zoveel mogelijk reclame in contact komt.

Deze evolutie van de nieuwsconsumptie is een belangrijke factor in de verspreiding van desinformatie.

2. Van nieuws naar infotainment

De gewijzigde nieuwsconsumptie zorgt ervoor dat ook traditionele media steeds vaker aanwezig willen zijn op sociale media.

Deze media zetten echter sterk in op berichten die iedereen graag aanklikt en deelt. Deze berichten zijn geen desinformatie, maar de nieuwswaarde ervan is niet zo relevant.

Het lijkt er momenteel op dat nieuwsmedia te veel aandacht schenken aan dit infotainment, wat de burger in verwarring kan brengen. De media moeten zich daarvan bewust zijn.

Heel wat mediabedrijven zijn vandaag op zoek naar een evenwicht. Ze zetten niet alleen in op berichten die deelwaardig zijn, maar kiezen ook voor kwaliteits- en achtergrondstukken, die vaak achter een betaalmuur worden aangeboden.

3. Een verenging van de nieuwsdiversiteit

Nieuws wordt ook vaak uit de context getoond op sociale media. De gebruiker ziet bv. enkel de titel en eerste zin op zijn nieuwsoverzicht, maar leest het artikel zelf niet. Ook dit kan de verspreiding van foutieve informatie faciliteren.

Niet alleen worden deze burgers dus meer geconfronteerd met sensatienieuws. Het gevaar bestaat ook dat zij denken dat ze brede informatie krijgen, terwijl hun nieuwsdiversiteit juist verengt.

b) De sociale media

1. Een platform of een medium?

Met sociale media worden meestal Facebook en Twitter bedoeld maar ook andere, zoals TikTok en Instagram, winnen aan belang. Ook de rol van zoekrobots als Google en YouTube mag niet vergeten worden.

Al deze sites noemen zichzelf om strategische redenen een technologisch distributieplatform, wat de indruk geeft dat zij neutraal opereren als een doorgeefluik van zender naar ontvanger.

Zij zijn echter geen neutraal platform maar eerder een medium: achter de algoritmen die ze gebruiken zit altijd een bepaalde keuze. Daar zit de kern van het probleem.

2. De transparantie van de onlineplatformen

De werkwijze van de onlineplatformen is tot op heden niet transparant.

Een foto, site of bericht die op een dergelijk platform wordt opgeladen, gaat door een *black box* waarbij allerlei algoritmen de input selecteren en manipuleren tot een output met een andere vorm.

Er bestaan «donkere» gesloten netwerken waarin men veel complottheorieën en misinformatie creëert en doet circuleren. Wanneer mensen zich afkeren van de mainstream mediaplatformen (zoals Facebook, Twitter, Youtube, enz.) bestaat de kans dat ze zich in gesloten netwerken gaan informeren, waar vaak amper of geen toezicht is op de inhoud. Gesloten netwerken zijn doorgaans netwerken waarin niet alle berichten automatisch zichtbaar zijn voor de buitenwereld. Gesloten sociale netwerken zijn niet alleen netwerken op het dark web, maar ook netwerken zoals WhatsApp.

3. De verantwoordelijkheid voor de inhoud op de platformen

De federale regering stelt dat de sociale netwerken hun verantwoordelijkheid moeten opnemen voor de inhoud op hun platformen, alsook voor hun redactionele lijn.

Dit is ook het uitgangspunt van de toekomstige Europese Digital Services Act.

Hierdoor krijg je natuurlijk het risico dat platformen preventief censureren om zich niet bloot te stellen aan eventuele wetsovertredingen.

Ze kunnen echter ook het betwiste bericht laten staan, omdat de reclame-inkomsten hoger zijn dan de boete die ze dreigen op te lopen.

4. Zelfregulering

De afgelopen jaren werd de strijd tegen desinformatie vaak overgelaten aan de platformen zelf, via zelfregulering.

In geval van zelfregulering dreigt echter het risico dat de socialemediaplatformen heel gemakkelijk content verwijderen om problemen op wettelijk gebied te voorkomen.

De hamvraag blijft of het de verantwoordelijkheid van de platformen is om zelf informatie te filteren.

Facebook vindt van niet en is van oordeel dat een privaat bedrijf geen scheidsrechter van de waarheid moet zijn.

De vraag is natuurlijk of socialemediabedrijven enkel private vennootschappen zijn, want door hun omvang hebben ze publieke waarde.

Google ziet baat bij een publiek-privaat partnerschap om desinformatie te bestrijden, rekening houdend met de principes van vrije meningsuiting en toegang tot informatie.

c) Influencers

Influencers hebben een grote impact zowel op vlak van het verspreiden van informatie als op de werking van de *black box*.

Zij zijn dikwijls een bron van mis- en desinformatie.

Hun accounts typeren zich door drie kenmerken: ze hebben veel abonnees, zijn erg actief en bestaan vaak al vele jaren.

Influencers en niet-professionele journalisten zijn niet onderworpen aan de beroepsethiek van journalisten en zijn strafrechtelijk niet aansprakelijk.

Het Hof van Cassatie heeft weliswaar bepaald dat iedereen die zich online schuldig maakt aan laster, eerroof of andere opiniedelicten, ook onder de persdelicten valt en voor het Hof van Assisen wordt gebracht (artikel 150 van de Grondwet) maar in de praktijk gebeurt dat niet vanwege het omslachtige karakter van de procedure.

Zij zijn echter niet helemaal immuun voor de bestaande wetten: een influencer die door desinformatie schade berokkent aan een ander persoon, kan burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld worden.

2) De politici en politieke partijen

a) Algemene vaststelling

Ook politieke partijen kunnen desinformatie produceren, vooral tijdens verkiezingsperiodes.

Hoe ze daarmee omgaan verschilt sterk naargelang van hun plaats in het democratische landschap en hun eigen verantwoordelijkheidszin als opiniemakers.

De meeste politici publiceren een rechtzetting wanneer blijkt dat zij onbedoeld desinformatie hebben gedeeld, maar dit is niet het geval voor alle politici.

Politieke desinformatie, waarbij een partij of politicus beschuldigd wordt van bepaalde feiten of uitspraken die achteraf vals blijken te zijn, is in België echter relatief zeldzaam.

In ons politiek landschap is het veeleer de bedoeling om een klimaat te scheppen dat bepaalde bevolkingsgroepen of culturen in diskrediet brengt om angstgevoelens aan te wakkeren.

Desinformatie heeft ook tot gevolg dat het democratisch debat verengd wordt en kan een belangrijke impact hebben op politieke kandidaten, in het bijzonder op vrouwelijke kandidaten.

Dr. Sofia Collignon (Universiteit van Londen) en Dr. Wolfgang Rüdig (Universiteit van Strathclyde) voerden een enquête uit bij alle kandidaten van het Verenigd Koninkrijk voor de verkiezingen voor het Europees Parlement in 2019. Uit de antwoorden blijkt dat:

- lastercampagnes kandidaten isoleren van hun eigen gemeenschap en van hun ondersteunend netwerk;
- lastercampagnes de kansen verminderen om verkozen te worden doordat ze kandidaten verhinderen het publiek te bereiken. Velen onder hen hebben het gevoel dat de lastercampagne die tegen hen was gericht, hen het zwijgen heeft opgelegd;
- dit vooral het geval is voor vrouwelijke kandidaten: steeds meer vrouwen stellen zich kandidaat voor verkiezingen en zijn politiek actief, en tegelijkertijd roept dit een vorm van culturele weerstand op. Wanneer vrouwen in de politiek uitdrukkelijke ideologische of politieke stellingen verkondigen, worden zij vaker aangevallen dan vrouwen die traditionelere standpunten innemen.

b) Extremistische en populistische partijen

Extremistische en populistische partijen hebben minder toegang tot traditionele media en zoeken andere kanalen om allerlei soorten informatie te verspreiden.

Na het mislukken van een mediastrategie via de traditionele mediakanalen, hebben deze partijen gekozen voor de sociale media om hun boodschap overvloedig te verspreiden, inclusief desinformatie.

Daarbij stellen we vast dat extreemrechts een groter bereik heeft op sociale media dan extreemlinks.

Populistische partijen beschuldigen de traditionele media en de journalistiek vaak van het verspreiden van *fake news*.

Op die manier wordt twijfel gezaaid over de betrouwbaarheid van journalisten die kritisch zijn voor politieke verantwoordelijken.

Deze werkwijze is niet zonder gevolg: studies tonen aan dat herhaaldelijke aanvallen tegen journalisten een ontradend effect kunnen hebben. Zij durven soms niet langer over bepaalde onderwerpen of personen schrijven uit vrees voor de reacties die hun artikels zouden kunnen uitlokken.

3) De actiegroepen

Desinformatie die gecreëerd wordt door actiegroepen komt in België relatief weinig voor en er bestaan ook relatief weinig *hoax* websites of extreem partijdige websites.

Wel bestaat een vorm van sfeerschepping om angstgevoelens op te wekken. Dit kan betrekking hebben op bepaalde bevolkingsgroepen of culturen, op technologische evoluties of op onze gezondheid.

4) De radicale/terroristische organisaties (links/rechts-radicalen, jihadistische organisaties...)

Extremistische individuen en groepen, in binnen- en buitenland, bouwen voort op angsten en frustraties, die versterkt of gevoed worden door complottheorieën of andere desinformatietechnieken.

Via sociale netwerken hebben extremisten een nieuwe manier gevonden om hun boodschap vrij te verspreiden. Vaak decontextualiseren zij een echte gebeurtenis om die in hun voordeel te kunnen gebruiken.

Door mensen te dwingen een standpunt in te nemen of een kant te kiezen, zelfs over complexe kwesties, worden de polarisatiemechanismen verder benadrukt. Polarisation is de perfecte voedingsbodem voor ideologisch extremisme.

5) Buitenlandse actoren

Iedereen kan desinformatie verspreiden, maar vaak gaat het om bewuste informatiecampagnes waarin buitenlandse actoren een belangrijke rol spelen.

Die proberen hun belangen te bevorderen door verwarring, verdeeldheid of achterdocht te zaaien:

- om groepen die banden hebben met het buitenland te steunen;
- om instabiliteit in een buurland in stand te houden;
- om politieke tegenstanders of dissidenten te schaden;
- om een bepaald regime te steunen;
- om de geloofwaardigheid van de traditionele media te ondermijnen.

Defensie in België maakt hierbij een onderscheid tussen statelijke en niet-statale actoren.

Rusland en China doen bijvoorbeeld aan inmenging als statelijke actoren. Zij maken veel gebruik van informatiecampagnes waarbij ze nieuws verspreiden dat de Europese Unie afbeeldt als onverantwoordelijk en onbetrouwbaar.

In het kader van de Covid-19-problematiek heeft de Russische anti-NATO en anti-EU retoriek bij de Europese bevolking een negatief gevoel ten aanzien van deze instellingen teweeggebracht.

Het migratiethema wordt door Rusland gebruikt om antimigranten- en anti-islamgevoelens aan te wakkeren in extreemrechtse kringen of in online-ecosystemen waar complottheorieën welig tieren.

Deze inmenging is echter onmogelijk te bewijzen en de Europese Unie zou momenteel niet in staat zijn om dit aan te pakken.

Daarnaast zijn er niet-statale actoren, zoals terroristische groeperingen. Zij focussen zich op polariserende boodschappen, maar met dezelfde intentie, namelijk wantrouwen opwekken om zo de samenleving te destabiliseren.

De Europese Raad heeft de Europese Dienst voor extern optreden (EDED) opgedragen een analyse en een strategie te ontwikkelen inzake het probleem van desinformatie door buitenlandse actoren.

Deze dienst werkt nauw samen met internationale partners zoals de G7, waarbij Canada een zeer belangrijke partner is. Australië, dat voor soortgelijke uitdagingen staat, heeft ook een aantal erg interessante benaderingen ter zake.

C. De belangrijkste actoren in de bestrijding van desinformatie

Het is vaak moeilijk de bron van gemanipuleerde informatie te achterhalen. Foutieve informatie heeft vaak al een lange weg afgelegd vooraleer het wordt ontdekt.

Doordat de bron moeilijk te achterhalen is, is het ook moeilijk om op te treden. De anonimiteit van het internet helpt zonder twijfel de verspreiders van desinformatie.

1) De veiligheidsdiensten

Binnenlandse veiligheidsorganen zoals de VSSE (Veiligheid van de Staat) zijn zich ten volle bewust van het gevaar van desinformatie. De bestrijding ervan staat hoog op de prioriteitenlijst.

De VSSE merkt toch dat het wantrouwen tegenover gezag groeit, wat ook een stimulerende factor is voor desinformatie.

De eerste stap in de bestrijding van desinformatie is ze begrijpen en identificeren. Hierna evalueert men het gevaar ervan op de samenleving. Ten slotte bindt men de strijd aan.

De VSSE stelt ook verschillende contra-maatregelen in. Eén van haar prioritaire opdrachten is de preventie tegen en de sensibilisering rond dreigingen inzake inmenging en extremisme, door middel van communiqués, publicaties of tussenkomsten in de media over de kwestie.

Het doel is hier om bij te dragen tot het versterken van de maatschappelijke veerkracht.

Wanneer dit mogelijk en opportuun is, zet de VSSE tevens secundaire verstoringsmaatregelen in door flagrante gevallen van desinformatie of problematische activiteiten op echte of valse gebruikersprofielen te signaleren aan bijvoorbeeld de sociale media-platformen.

De VSSE heeft in haar activiteitenverslag 2017-2018 aangegeven dat zij expertise heeft ontwikkeld in het onderzoeken van sociale media en mobiele berichttoepassingen, met name via de cel Socmint (Social Media Intelligence).

In 2018, voorafgaand aan de federale en Europese verkiezingen van 2019, heeft de cel Socmint van de VSSE deelgenomen aan een gezamenlijk project met de militaire inlichtingendiensten (de Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid, ADIV), het Joint Intelligence Project «Verkiezingen».

Dit project was erop gericht mogelijke buitenlandse inmenging in ons verkiezingsproces, onder meer via desinformatiecampagnes, op te sporen en tegen te gaan.

2) De socialemediabedrijven

Volgens recente cijfers zouden wereldwijd iedere maand 4,14 miljard mensen sociale media gebruiken.

Door hun massale bereik spelen de socialemediakanalen, waarvan Facebook, YouTube, Twitter en Instagram de grootste zijn, een cruciale rol in de strijd tegen desinformatie.

De voorbije jaren is het verantwoordelijkheidsbesef bij de sociale media gegroeid, mede onder druk van overheden. Bedrijven als Facebook en YouTube doen daarom inspanningen om desinformatie tegen te gaan.

a) Facebook en YouTube

Facebook is zich bewust van zijn verantwoordelijkheid en hanteert daarom een drieledige aanpak: verwijderen, verminderen en informeren.

De meest verregaande ingreep is het verwijderen van accounts of berichten. Dat gebeurt bij berichten die in strijd zijn met de huisregels (bijvoorbeeld gebruik van nepaccounts). Elke dag worden meer dan één miljoen nepaccounts verwijderd.

Berichten die niet onmiddellijk in strijd zijn met de huisregels van het bedrijf, maar wel van lage kwaliteit zijn of onwaar, worden minder verspreid. Daarvoor werkt Facebook samen met externe en onafhankelijke «*factcheckers*» (in België: DPA, Knack, AFP). Als deze factcheckers iets als «onwaar» bestempelen, dan vermindert het bedrijf de distributie van het bericht drastisch.

Facebook wenst zijn gebruikers te informeren: door hen meer context te geven, kunnen die zelf beslissen wat ze lezen, vertrouwen en delen. Wanneer een bericht door *factcheckers* als onwaar wordt beoordeeld, toont Facebook waarschuwinglabels met de beoordeling en het onderzoek van de *factcheckers* aan gebruikers die het bericht zien, het bericht proberen te delen of dat al hebben gedaan.

Ook YouTube voert een gelijkaardig verminderings- en verwijderingsbeleid.

Toch wijzen experts nog op hiaten in deze aanpak, vooral wat betreft de werking van de algoritmen.

Het is belangrijk te benadrukken dat ook politieke verantwoordelijken de interne regels van sociale media (zoals Facebook) moeten naleven. Wanneer een politieke boodschap een aanzet tot haat of geweld bevat, wordt zij wel degelijk gewist.

De enige uitzondering betreft de factcheck-procedure. Een boodschap van een politicus zal niet worden verwijderd omdat de inhoud ervan mogelijk onjuist is.

b) Google

Google laat in de nota aan de commissie weten dat het op basis van de bestaande Europese *Code of conduct on countering illegal hate speech online* strikte regels hanteert. Het bedrijf brengt geregeld rapporten uit over de manier waarop het desinformatie, zoals bijvoorbeeld met betrekking tot Covid-19, tegengaat.

3) De traditionele media en de journalisten

De grote media in de Vlaamse en Franse Gemeenschappen blijven een bron van vertrouwen voor de burgers. Uit het *Digital News Report 2020* van het Reuters Instituut

blijkt dat 78 % van de respondenten vertrouwen hebben in het VRT-nieuws en 74 % in het RTBF-nieuws. In beide gemeenschappen bedraagt het wantrouwen tegenover de publieke omroepen slechts 7 %.

Er is en blijft bijgevolg een duidelijke rol weggelegd voor de nieuwsmedia in het bestrijden van desinformatie. Journalisten zijn belangrijke bondgenoten vanwege hun deontologische plicht.

De beroepsethiek van de journalisten en van de media wordt bovendien bewaakt door de Raad voor de Journalistiek en de *Conseil de déontologie journalistique*, onafhankelijke zelf-regulerende organisaties die op transparante wijze klachten behandelen over mogelijke schendingen van de journalistieke deontologie.

Factchecking is een essentieel onderdeel van hun deontologie: elke journalist is verplicht de waarachtigheid van zijn informatie na te gaan.

Ook talrijke redacties maken werk van de controle van hun informatie.

Factchecking gebeurt op Vlaams niveau met twee projecten, Factcheck.Vlaanderen en FactRank.

De VRT beschikt over een speciale cel, DDT genaamd (Data, Desinformatie en Technologie), die specifiek belast is met de bestrijding van desinformatie. De nieuwe beheersovereenkomst 2021-2025 tussen de Vlaamse regering en de Vlaamse openbare omroep bevat voor het eerst bepalingen over de strijd tegen desinformatie.

In december 2019 heeft de RTBF een tool voor *factchecking* ontwikkeld en online gezet. Het gaat om Faky, een platform dat verschillende functies biedt:

- een betrouwbaarheidsanalyse van artikelen aan de hand van hun oorspronkelijke webadres;
 - een zoekmachine voor artikelen die op trefwoord zijn geverifieerd;
 - een stroom van betrouwbare artikelen en ontcrachte en gedeconstrueerde valse artikelen.
- Het mechanisme van *factchecking* kan een ontradende functie hebben.

De openbare omroepen zijn niet de enige die geacht worden zich in te spannen om correcte informatie te verstrekken, het is een opdracht van alle media in ons land.

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië wordt er op permanente basis steun verleend aan kwaliteits- en onderzoeksjournalistiek.

In Vlaanderen kan men onder meer verwijzen naar:

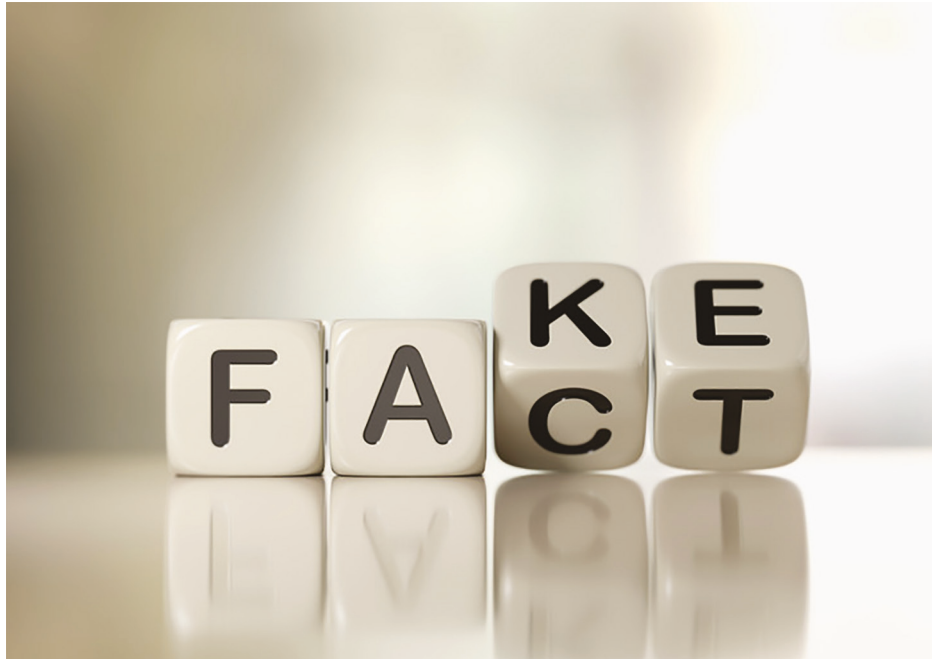
- het Fonds Pascal Decroos, dat aanzienlijke Vlaamse subsidies ontvangt om beurzen voor onderzoeksjournalistiek te verstrekken;
- het Vlaamse relanceplan «Vlaamse Veerkracht» dat bijna 30 miljoen euro uittrekt voor de mediasector om te zorgen voor de digitale transitie. Een deel van die middelen zal worden geïnvesteerd in technologieën die de redacties kunnen helpen om desinformatie tegen te gaan.

De Franse Gemeenschap ontwikkelt ook instrumenten om de kwaliteit van bronnen te beoordelen en *factchecking* te verbeteren.

Zo bestaan er reeds enkele instrumenten, zoals het boek «Critique de l'info, l'outil ultime», «La critique de l'information en 5 approches» of het boekje van de *Conseil supérieur de l'éducation aux médias*, «Déjouer les pièges de la désinformation».

4) Mediawijsheid aanleren

De Covid-19-crisis heeft bevestigd dat de digitale kloof (toegankelijkheid tot informaticamateriaal en digitale apparatuur, beheersing van software en gebruikersvaardigheden)

groot is. Die kloof werd nog groter door een versnelde overschakeling op digitale instrumenten in alle lagen van de bevolking.

De ontwikkeling van mediawijsheid en digitale vaardigheden is daarom niet alleen noodzaak voor jongeren, maar noodzaak voor de gehele samenleving.

Via lessen mediawijsheid in het onderwijs wapenen we onze kinderen en jongeren tegen manipulatie en desinformatie.

Andere instellingen in permanente vorming zijn ook actief op het gebied van mediavorming.

In ons land helpen tal van organisaties om digitale technologie een plaats te geven in het dagelijkse leven van jongeren, zowel in het onderwijs als in de jeugdsector, door middel van bepaalde projecten en initiatieven.

In de Vlaamse Gemeenschap kan men onder meer verwijzen naar:

- Nieuws in de Klas;
- Mediawijs, een initiatief dat organisaties die werken rond digitale en mediawijsheid ondersteunt. Dat doet het door kennisopbouw en -deling bij die organisaties te stimuleren, praktijkondersteuning te bieden en te werken aan praktijkontwikkeling;
- «Link in de Kabel», dat tot doel heeft de mediawijsheid van kwetsbare kinderen en jongeren te versterken en desinformatie te bestrijden.

In de Franse Gemeenschap:

- «Ouvrir mon quotidien», een project inzake personoericht voor leerlingen van de lagere en middelbare school;
- «Questions vives», een gratis hulpmiddel voor leraren in het secundair onderwijs, waarmee leerlingen hun vermogen om te oordelen over de maatschappij en hun leven kunnen ontwikkelen;
- de actie «Journalistes en classe».

De regering van de Franse Gemeenschap heeft onlangs een methodologische en oriënterende nota aangenomen voor het toekomstige plan voor mediawijsheid, dat in vier

strategische krachtlijnen is onderverdeeld: onderwijs, ontwikkeling van de *Conseil supérieur de l'éducation aux médias*, zichtbaarheid van projecten met betrekking tot mediawijsheid en ontwikkeling van nieuwe initiatieven inzake mediawijsheid met betrekking tot digitale media en sociale netwerken.

Daarnaast worden de *influencers*, zowel in Vlaanderen als in Franstalig België, beschouwd als interessante actoren om mee te werken aan mediavorming.

Er kan daarbij gerekend worden op de verantwoordelijkheidszin van bepaalde *influencers*, die een positieve rol willen spelen.

De Vlaamse regering heeft het initiatief genomen om samen met hen een gedragscode op te stellen, opdat zij goed toegerust zouden zijn om te kunnen omgaan met zaken zoals zelfmoord, (cyber)intimidatie, digitale marketing, enz.

In Franstalig België staan de *influencers* nu reeds voor verschillende aspecten in contact met de *Conseil supérieur de l'audiovisuel*.

In beide landsdelen zijn dus belangrijke stappen gezet.

5) Het wetenschappelijk onderzoek en het gebruik van artificiële intelligentie

a) Wetenschappelijk onderzoek

Tijdens de hoorzittingen gaven verschillende experts aan dat wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaken en invloed van desinformatie cruciaal is om dit fenomeen te bestrijden.

De bevindingen uit dat onderzoek zouden kunnen worden gebruikt door de veiligheidsdiensten en de onderwijsinstellingen.

Deze studies bestaan momenteel echter niet door een gebrek aan tijd en financiële middelen. Universiteiten en hogescholen investeren hier niet in omdat een dergelijk onderzoek onwetenschappelijk wordt geacht.

Toch is dergelijk onderzoek belangrijk omdat we op dit ogenblik niet veel inzicht hebben in het fenomeen van desinformatie.

b) Het gebruik van artificiële intelligentie

Zowel socialemediabedrijven als factcheckplatformen maken steeds vaker gebruik van AI om desinformatie op te sporen.

Zo laat de propagatiedynamiek toe om na te gaan hoe een gerucht wordt verspreid, zonder de inhoud te bekijken. De locatie en snelheid van informatie-uitwisseling zijn immers anders bij desinformatie dan bij neutrale inhoud.

Het bedrijf Textgain - een *spin-off* van de Universiteit van Antwerpen (UA) – houdt met behulp van artificiële intelligentie de vinger aan de pols van wat er leeft op sociale media. Hiermee kan men sneller haatspraak, desinformatie en discriminatie online opsporen. Het bedrijf probeert ook te achterhalen hoe echokamers zich vormen op sociale media.

Machinaal leren wordt eveneens gebruikt om *deepfakes* te detecteren. Het gaat nog niet zo ver dat AI ook inhoud verwijdert, daarvoor blijft er steeds een menselijke tussenkomst nodig.

c) Het gebruik van middleware

Via hun voorkeuralgoritmen bepalen socialemediaplatformen welke informatie en berichten gebruikers zien. Academics, onder wie Francis Fukuyama, willen dit monopolie van socialemediaplatformen doorbreken via de zogenaamde «middleware»-oplossing. Via *middleware software*, ontwikkeld door verschillende elkaar beconcurrerende bedrijven, wordt er een tussenlaag gelegd tussen de gebruiker en het socialemediaplatform. Daardoor kan de gebruiker zelf meer bepalen welke berichten hij of zij te zien krijgt op zijn of haar profiel. Volgens de voorstanders is deze technologische oplossing voor het

doorbreken van het informatie- en algoritmemonopolie van de socialemediaplatformen te verkiezen boven het uitbreiden van de mededingingswetgeving (zoals de Amerikaanse Antitrust Sherman Act) waarbij men naast economische ook beleidsmatige criteria zou hanteren.

6) De onafhankelijke organisaties (o.a. factcheckorganisaties, EUvsDisinfo, enz.)

Ook onafhankelijke instanties gaan mee de strijd aan tegen de verspreiding van desinformatie. Zij doen daarbij ook actief aan *factchecking*.

Een voorbeeld hiervan is EUvsDisinfo (<https://euvsdisinfo.eu>), dat zich concentreert op de bestrijding van desinformatie vanuit Rusland. Het werd opgericht in 2015 als een reactie op de grote desinformatiecampagnes vanuit Rusland tegen de EU en haar lidstaten, in een poging deze te verzwakken en destabiliseren.

Dergelijke specifieke initiatieven zijn waardevol om desinformatie uitgaande van statelijke actoren te counteren.

D. Buitenlandse en internationale maatregelen in de strijd tegen desinformatie

1) In het buitenland

a) Duitsland

De «wet ter verbetering van de wetshandhaving in sociale media» (*Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken of NetzDG*) is op 1 oktober 2017 in werking getreden. Daarmee is Duitsland een pionier in wetgeving tegen desinformatie.

De NetzDG, die nu bekend staat onder de naam «Facebookwet», voorziet erin dat sociale media zelf illegale content moeten verwijderen, na het doorlopen van een eenvoudige klachtenprocedure. Doen zij dit niet, dan voorziet de wet in boetes die kunnen oplopen tot 50 miljoen euro voor bedrijven en 5 miljoen euro voor de verantwoordelijken ervan.

Deze wet werd in eerste instantie sterk bekritiseerd. Er waren vragen bij haar doeltreffendheid om desinformatie te bestrijden, en er was verzet van de socialemediaplatformen.

Wat de doeltreffendheid betreft, zijn de meningen verdeeld. Sommigen menen dat de positieve gevolgen beperkt zijn, anderen dat de wet er ten minste voor gezorgd heeft dat deze fenomenen ernstig worden genomen door de internetbedrijven.

b) Frankrijk

In Frankrijk wil de *loi contre la manipulation de l'information* van 22 december 2018, de wet tegen informatievervalsing, die meestal «*loi fake news*» of «*loi infox*» wordt genoemd, de democratie beter beschermen tegen de verschillende vormen van opzettelijke verspreiding van valse berichten.

In mei 2020 heeft Frankrijk bovendien de wet ter bestrijding van haatdragende content op het internet («*loi visant à lutter contre les contenus haineux sur internet*») aangenomen, de zogenaamde «Avia-wet», gebaseerd op de Duitse NetzDG. Ze verplicht de sociale media tot transparantie wanneer zij content tegen betaling verspreiden.

De Franse *Conseil constitutionnel* oordeelde op 18 juni 2020 echter dat de tekst in grote delen strijdig is met de Grondwet, in het bijzonder omdat ze een onevenredige schending van de vrije meningsuiting inhoudt. Daarom werden in deze wet veel artikelen geschrapt.

c) Zweden

Zweden zet al sinds de Koude Oorlog in op de «psychologische weerbaarheid» («*psychological defense*») van de bevolking, initieel met de bedoeling om anti-Zweedse propaganda te bestrijden. Nu wordt onder deze noemer ook aandacht geschonken aan het herkennen van desinformatie.

De *Swedish Civil Contingencies Agency* (MSB) is onder meer belast met het bestrijden van desinformatiecampagnes die tegen het land gericht zijn.

Inzake desinformatie voert het agentschap grondig onderzoek dat uitmondt in preventiepublicaties voor zowel de burgers als de politieke wereld en de veiligheidsdiensten.

De Zweedse overheid publiceert schoolboeken om het kritisch en analytisch denkvermogen van leerlingen aan te scherpen.

Tevens heeft Zweden, via de Zweedse autoriteit voor innovatie (Vinnova) en in samenwerking met de overheidsmedia, een platform voor *factchecking* ontwikkeld dat de geloofwaardigheid van nieuws evalueert, de informatiebubbels wegwerkt en desinformatie automatisch verwijdert.

d) Europese Unie

1. De Task Force East StratCom

Reeds in 2015 had het Actieplan voor strategische communicatie, dat op initiatief van de Europese Raad tot stand kwam, drie doelstellingen:

- voorzetten van inspanningen voor het communiceren en bevorderen van het Europees beleid voor de Oost-Europese nabuurschapsregio's;
- versterken van het medialandschap en de persvrijheid in de Oost-Europese nabuurschapsregio's;
- verhogen van het vermogen van de EU om de desinformatie-activiteiten van externe spelers te voorzien, op te sporen en erop te reageren.

De *Task Force East StratCom*, die afhangt van de Europese Dienst voor extern optreden (EDEO), bestaat uit een team van zestien personen, personeelsleden van de Europese Commissie of gedetacheerden van de lidstaten.

De Task Force creëerde de website EUvsDisinfo en voorziet deze van bijzonder veel informatie over desinformatie.

De hoofddoelstelling van EUvsDisinfo is het bewustzijn en de kennis van het publiek met betrekking tot de desinformatieactiviteiten van het Kremlin te vergroten en de burgers in Europa en daarbuiten te helpen bij het ontwikkelen van weerstand tegen digitale informatie en mediamanipulatie.

2. De EU-praktijkcode betreffende desinformatie

In september 2018 werd een Praktijkcode betreffende desinformatie tot stand gebracht in samenwerking met de vertegenwoordigers van de internetplatformen, de belangrijkste sociale netwerken, de adverteerders en de reclamesector.

Het gaat om «zelfreguleringsmaatregelen» en verbintenissen, die al deze actoren vrijwillig op zich hebben genomen. De ondertekenaars zijn onder meer Facebook, Google, Microsoft, TikTok en Twitter.

Op 26 mei 2021 heeft de Europese Commissie nieuwe voorstellen ingediend om de Praktijkcode betreffende desinformatie aan te scherpen. Deze voorstellen streven naar:

- een verbetering van de transparantie van de gebruikte algoritmen;
- het ontwikkelen van nieuwe instrumenten waarmee de gebruikers informatie kunnen melden die misleidend wordt geacht;
- het verder ontwikkelen van *factchecking* op sociale netwerken.

De Commissie stelt ook voor een taskforce op te richten samengesteld uit de ondertekenaars van de code, vertegenwoordigers van de diplomatieke dienst van de EU en Europese regelgevende instanties op audiovisueel gebied.

Tegelijk heeft de Europese Commissie een *Social Observatory for Disinformation and Social Media Analysis* (SOMA) opgestart, in partnerschap met private technologiebedrijven en universiteiten.

3. Het Actieplan tegen desinformatie

Eind 2018 werd het actieplan tegen desinformatie uitgewerkt, in het vooruitzicht van de Europese verkiezingen van mei 2019.

Het doel ervan is de inspanningen van de lidstaten in de strijd tegen desinformatie beter te coördineren. Het voorziet in een aanpak voor de hele samenleving, waarbij de samenwerking tussen belangrijke actoren zoals overheidsinstanties, journalisten, onderzoekers, *factcheckers*, onlineplatformen en het maatschappelijk middenveld wordt versterkt.

In maart 2019 werd in het raam van dat plan een systeem voor snelle waarschuwing (SSW) tot stand gebracht. Dit heeft als doel:

- het faciliteren van de samenwerking met organisaties zoals de NAVO;
- het versterken van de samenwerking met sociale netwerken en messagediensten om desinformatie op te sporen en de verspreiding ervan te voorkomen.

4. Het Europees Waarnemingscentrum voor digitale media

Op 1 juni 2020 heeft de Europese Unie het Europees Waarnemingscentrum voor digitale media opgericht, dat desinformatie moet analyseren. Het wordt gefinancierd door de Europese Unie en steunt de oprichting van een grensoverschrijdende, multidisciplinaire gemeenschap van onafhankelijke *factcheckers* en universitaire onderzoekers, die met de belanghebbenden zullen samenwerken om potentiële desinformatiedreigingen op te sporen, te analyseren en onder de aandacht te brengen.

5. Het Actieplan voor de Europese democratie

Als reactie op de bedreigingen voor onze parlementaire democratieën heeft de Europese Commissie een Actieplan voor de Europese democratie opgesteld, dat in 2024 moet worden uitgevoerd. Het vormt een belangrijke stap in de werkzaamheden van de EU om de vrije en onafhankelijke media te steunen, desinformatie te bestrijden en de integriteit van de verkiezingen te beschermen.

Wat desinformatie betreft, zal het actieplan voor de Europese democratie:

- het bestaande instrumentarium van de EU om buitenlandse inmenging in onze informatieruimte te bestrijden, verbeteren door nieuwe instrumenten aan te reiken om financiële sancties op te leggen aan de daders;
- richting geven aan de inspanningen om de Praktijkcode tegen desinformatie om te vormen tot een coregulerend kader van verplichtingen en verantwoordelijkheden van de onlineplatformen, in overeenstemming met de toekomstige wetgeving inzake digitale diensten.

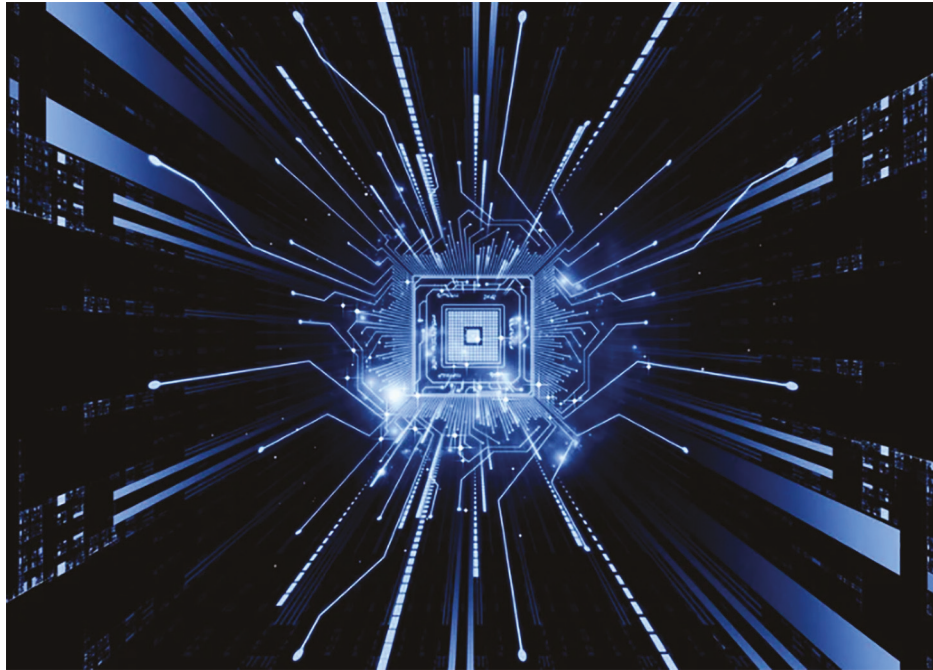
6. De Digital Services Act (DSA)

Om het hoofd te bieden aan de internetgiganten heeft de Europese Commissie eind 2020 haar strategie voor de hervorming van de wetgeving inzake digitale markten en diensten bekendgemaakt. De nieuwe Europese wetgeving zal uit twee delen bestaan:

- de *Digital Services Act* (DSA), gericht op de gebruikers;
- de *Digital Markets Act* (DMA), gericht op het concurrentievermogen.

De *Digital Services Act* (DSA) bundelt een reeks Europese teksten die de richtlijn 2000/31/EG inzake elektronische handel van juni 2000 moeten moderniseren.

De verordening voorziet met name in toezicht op platformen en sociale netwerken om

onlinehaat en desinformatie beter te bestrijden, en legt nooit eerder geziene verplichtingen op inzake transparantie van de algoritmen en matiging van de inhoud.

Ook de regels van de handhavingsmechanismen zullen worden verduidelijkt: standaardisering en harmonisering van de regels voor vrijstelling van aansprakelijkheid, specificering van de aansprakelijkheidsregeling van het platform en meer rechtszekerheid bij interacties met de nationale autoriteiten.

De DSA bevat ook een rechtskader om platformen te bestraffen die niet voldoende maatregelen nemen om desinformatie tegen te gaan.

De DSA en de DMA moeten nu in het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie worden besproken in het kader van de voortzetting van de gewone wetgevingsprocedure, met het oog op de aanneming ervan in 2022.

e) NAVO

De *Joint Intelligence and Security Division* van de Alliantie heeft een afdeling die zich bezighoudt met de analyse van hybride dreigingen.

Zij werkt ook aan het bestrijden van desinformatie, door een tegenverhaal te ontwikkelen dat op feiten gebaseerd is, zowel op het internet als via de traditionele media.

In 2014 werd in Riga een expertisecentrum voor strategische communicatie opgericht, een «satelliet» van de NAVO. Het houdt zich ook bezig met problemen van nieuwsmanipulatie en van beïnvloedingsoperaties door vreemde mogendheden.

De NAVO wil de samenwerking met de EU betreffende de hybride dreigingen nog verbeteren, met name met de EU-fusiecel bij de EDEO tegen hybride dreigingen.

f) Andere initiatieven

Ten slotte vermelden we het innoverende, gemeenschappelijke initiatief van het *Department for Digital, Culture, Media and Sport* van het Verenigd Koninkrijk en het Amerikaanse *US State Department's Global Engagement Centre*, de «Tech Challenge to Combat Disinformation».

Het gaat om een wedstrijd voor start-ups die met behulp van nieuwe technologieën desinformatie bestrijden. De winnaar krijgt 250 000 US dollar om zijn product verder te ontwikkelen.

E. Relevante wetgeving

1) Bescherming van de vrije meningsuiting

De Grondwet bepaalt dat eenieder over vrijheid van meningsuiting beschikt.

De vrijheid van meningsuiting (artikel 19 van de Grondwet) en de drukpersvrijheid (artikel 25 van de Grondwet) waarborgen de uitoefening van de vrije meningsuiting. Artikel 150 van de Grondwet handelt over drukpersmisdrijven.

Deze vrijheden zijn gewaarborgd, behalve wanneer er een misdrijf wordt gepleegd bij het uitoefenen van deze vrijheden.

Artikel 19 van de Grondwet:

«De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd.»

Artikel 25 van de Grondwet:

«De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd; geen borgstelling kan worden geëist van de schrijvers, uitgevers of drukkers. Wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan de uitgever, de drukker of de verspreider niet worden vervolgd.»

Artikel 150 van de Grondwet:

«De jury wordt ingesteld voor alle criminele zaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpersmisdrijven, behoudens voor drukpersmisdrijven die door racisme of xenofobie ingegeven zijn.»

2) Begrenzing van de vrije meningsuiting

Vrije meningsuiting is niet onbegrensd. Een mening is vrij zolang ze niet leidt tot een kwaadwillige concrete gedraging. Aanzetten tot haat en geweld zijn op basis van het strafrecht reeds verboden.

Hierbij een overzicht van de relevante wetgeving en van de beschermde criteria:

- Antiracismewet van 30 juli 1981

Nationaliteit, een zogenaamd ras, huidskleur, afkomst of nationale of etnische afstamming.

- Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie (Antidiscriminatiewet)

Leeftijd, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, handicap, fysieke of genetische eigenschap, sociale afkomst.

- Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen (Genderwet)

Het geslacht.

- Wet van 23 maart 1995 tot bestraffing van het ontkennen, minimaliseren, rechtvaardigen of goedkeuren van de genocide die tijdens de tweede wereldoorlog door het Duitse nationaal-socialistische regime is gepleegd (Negationismewet)

- Wet van 22 mei 2014 ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie teneinde de daad van discriminatie te bestraffen (Seksismewet)

AANBEVELINGEN

A. Algemeen

1. De Senaat beveelt aan om in de strijd tegen desinformatie een tweesporenbeleid te hanteren:

- door desinformatie actief te bestrijden, met een doorgedreven opsporing, onthulling en ontkrachting;
- door mensen alerter en weerbaarder te maken tegen desinformatie.

2. De Senaat beveelt hierbij aan om erover te waken dat het evenwicht bewaard blijft tussen, enerzijds, de strijd tegen desinformatie en, anderzijds, het respect voor de grondrechten, in het bijzonder de vrijheid van meningsuiting.

3. De Senaat dringt aan op de noodzakelijke samenwerking van alle beleidsniveaus (Europees, federaal, regionaal en lokaal) in deze aangelegenheid.

B. Actoren in de verspreiding van desinformatie

1) De sociale media en platformen

4. De Senaat beveelt aan zich bewust te zijn van het belang van sociale media, die ware «echokamers» kunnen vormen voor desinformatie bij de burgers.

5. De Senaat beveelt aan om, in samenwerking met de Europese Commissie, het verdienmodel van desinformatie te onderzoeken, met het oog op een strengere controle van advertenties.

6. De Senaat beveelt aan te onderzoeken hoe het negatieve effect van algoritmen beperkt kan worden (cf. het creëren van informatiebubbels) en of een overheid zo een beperking kan opleggen aan socialemediabedrijven.

7. De Senaat beveelt aan te onderzoeken hoe vermeden kan worden dat socialemediaplatformen zelf moeten oordelen over de legaliteit van berichten van gebruikers van de platformen.

8. De Senaat beveelt aan na te gaan in welke mate een project betreffende *middleware* kan worden geïntroduceerd om de strijd tegen desinformatie te verbeteren.

Via onafhankelijke *middleware-software* kunnen gebruikers van socialemediaplatformen zelf bepalen welke informatie door de mediaplatformen aan hen getoond moet worden.

9. De Senaat beveelt aan de socialemediaplatformen ertoe aan te zetten het bereik in te perken van een bericht dat na *factchecking* als desinformatie gekenmerkt is, en duidelijk aan te geven dat het bericht in kwestie desinformatie is.

10. De Senaat beveelt aan om nieuwsberichten van media die lid zijn van een erkend, zelfregulerend orgaan (zoals de Raad voor Journalistiek), een label te geven op socialemediaplatformen. Zo heeft de gebruiker de zekerheid dat het bericht voldoet aan alle eisen van onafhankelijke en waarheidsgetrouwe journalistiek.

11. De Senaat beveelt aan de socialemediaplatformen actief te betrekken bij het informeren van burgers over de wijze waarop deze platformen berichten selecteren en verspreiden en hoe burgers desinformatie kunnen ontdekken.

12. De Senaat beveelt aan dat socialemediabedrijven hun beleid inzake de criteria voor verwijdering van berichten en advertenties van politici transparanter maken.

13. De Senaat beveelt aan dat socialemediabedrijven in onderling overleg treden en transparant zijn over hun beleid om de verspreiding van desinformatie tegen te gaan.

2) De politieke partijen

14. De Senaat beveelt aan dat politieke partijen wettelijk aansprakelijk blijven voor wat ze delen of verspreiden.

15. De Senaat beveelt aan om de deontologische codes voor politieke mandatarissen aan te vullen met de plicht zich te onthouden van het doelbewust verspreiden van desinformatie.

16. De Senaat beveelt aan dat in het kader van de wetten op de erkenning en de financiering van de partijen uitdrukkelijk wordt vermeld dat de politieke partijen geen robots of nepaccounts mogen gebruiken en steeds wettelijk aansprakelijk moeten blijven.

17. De Senaat beveelt aan om een transparantieverplichting op te leggen:

- aan politieke partijen bij het verspreiden van politieke advertenties;
- aan alle sociale media bij het verspreiden van politieke content tegen betaling.

18. De Senaat beveelt aan bijzondere aandacht te besteden aan het weerbaarder maken van politieke kandidaten tegen desinformatie, zwartmaken, haatspraak, enz., waarvan vooral vrouwen het slachtoffer zijn.

3) De influencers

19. De Senaat beveelt aan een afsprakenkader te maken met influencers over de wijze waarop ze omgaan met desinformatie.

C. Actoren in de bestrijding van desinformatie

1) De veiligheidsdiensten

20. De Senaat beveelt aan meer mensen en middelen vrij te maken voor de Veiligheid van de Staat en andere veiligheidsdiensten, zodat ze efficiënter en sneller kunnen inspelen op *early adopters* van desinformatie.

21. De Senaat beveelt aan een procedure in het leven te roepen waarbij de Veiligheid van de Staat de betrokken regeringen en de betrokken Belgische media op de hoogte brengt wanneer zij desinformatiecampagnes ontdekt.

2) De traditionele media

22. De Senaat beveelt aan om actiever in te zetten op regulering en zelfregulering, het bevorderen van correcte informatie en het aanmoedigen van de ontwikkeling van tools voor de verificatie van informatie.

23. De Senaat beveelt aan erover te waken dat er voldoende pluraliteit is binnen het medialandschap, zowel bij de klassieke als de digitale media.

24. De Senaat beveelt aan de wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist aan te passen aan de huidige context, door de herwaardering van de beroepsjournalistiek en van de faciliteiten die zij krijgen.

25. De Senaat beveelt aan om, samen met de mediasector, initiatieven ter ondersteuning van de kwaliteitsjournalistiek te helpen promoten en ondersteunen.

26. De Senaat beveelt aan dat de basisopleiding van de communicatieprofessionals de nadruk zou leggen op de journalistieke deontologie en de bronnenkritiek en *factcheck-tools* zou omvatten.

27. De Senaat beveelt aan om *factchecking* en onderzoeksjournalistiek, van zowel private als publieke media, actief te ondersteunen.

28. De Senaat beveelt aan technologische instrumenten voor *factchecking* te verbeteren.

29. De Senaat beveelt aan op Europees niveau op grotere schaal te factchecken, in alle EU-landen en talen.

30. De Senaat beveelt aan om de bestaande factchecking-initiatieven in ons land beter op elkaar af te stemmen en hun samenwerking te versterken.

3) De burgers

31. De Senaat beveelt aan een pilootproject op te starten rond de implementatie van een ingebouwde «lees meer»-knop, waarbij gebruikers van digitale nieuwsplatformen op een eenvoudige wijze andere nieuwsbronnen over hetzelfde onderwerp kunnen consulteren.

32. De Senaat beveelt aan nog meer in te zetten op mediageletterdheid van jong en oud. Het gaat hierbij over het begrijpen van informatie, maar ook over het begrijpen van de mechanismen achter de verspreiding van informatie via de mediaplatformen.

33. De Senaat beveelt aan om de burgers de nodige tools en middelen te geven om met desinformatie om te gaan en vooral om journalistieke en informatieve content van goede kwaliteit te vinden.

34. De Senaat beveelt aan de gebruikers van sociale media meerdere en betere hulpmiddelen te geven om zelf foute of misleidende inhoud op te sporen en te signaleren.

35. De Senaat beveelt aan actief in te zetten op transversale initiatieven rond mediawijsheid. Deze initiatieven moeten verder bouwen op de bestaande projecten en moeten burgers versterken zodat ze de nodige tools aangereikt krijgen om zich participatief en weerbaar op te stellen in een snel veranderende gemediatiseerde samenleving. Extra inzet op e-inclusie is nodig om iedereen te bereiken.

36. De Senaat beveelt ook aan actief in te zetten op o.a. het ondersteunen van Nieuws in de Klas, met de focus op digitale media, en van mediacoaches, die de dialoog moeten aangaan met leerkrachten en jongeren. Daarnaast moeten deze mediacoaches zorgen dat het aanbod voor scholen op vlak van mediawijsheid voldoende structureel ondersteunend is.

37. Voor de projecten betreffende mediawijsheid is een goede monitoring en een sterke evaluatie noodzakelijk. Het is de enige manier om als overheid zicht te krijgen op de evolutie en resultaten.

De Senaat beveelt bijgevolg aan dat onze gemeenschappen actief participeren in de federale en Europese onderzoeken en voldoende middelen vrijmaken via een stabiele financiering.

38. De Senaat beveelt aan de cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), van Statistiek Vlaanderen en van WalStat toegankelijker en leesbaarder te maken voor het bredere publiek, zodat mensen gemakkelijk objectief cijfermateriaal kunnen vinden.

39. De Senaat beveelt aan een brede informatiecampagne te voeren over de gevaren van desinformatie, onder meer voor onze democratie.

Deze informatiecampagne moet er onder andere op wijzen dat desinformatie onder meer bedoeld kan zijn om de opinie van de bevolking over maatschappelijke thema's te veranderen of te beïnvloeden en om onze democratie te destabiliseren.

40. De Senaat beveelt aan om in kaart te brengen welke diensten het meest geschikt zijn om een dergelijke sensibiliserings- en informatiecampagne te voeren.

41. De Senaat beveelt aan om bijzondere aandacht te besteden aan de digitale kloof en het versterken van digitale vaardigheden.

Jongeren, maar ook ouderen en mensen die om verschillende redenen niet over de nodige schriftelijke of digitale vaardigheden beschikken of er geen toegang toe hebben, moeten speciaal bij die inspanningen beoogd worden.

42. De Senaat beveelt de lokale besturen aan om te investeren in laagdrempelige digitale openbare ruimtes, die onder begeleiding toegang bieden tot informaticamateriaal.

Dit initiatief kan genomen worden in samenwerking met bedrijven, scholen, woonzorgcentra, bibliotheken, armoedeorganisaties en andere verenigingen.

4) Artificiële intelligentie

43. De Senaat beveelt aan om te investeren in technieken en technologieën, zoals artificiële intelligentie, die desinformatie kunnen herkennen en melden.

5) Wetenschappelijk onderzoek

44. De Senaat beveelt aan om wetenschappelijk onderzoek naar de mechanismen en oorsprong van desinformatie te ondersteunen.

45. De Senaat beveelt aan meer wetenschappelijk onderzoek te voeren naar de verspreiding van desinformatie binnen gesloten netwerken.

46. De Senaat beveelt aan dat de Europese Commissie en onze overheden meer data ter beschikking stellen aan onze onderzoekers, om zo te komen tot duidelijkere inzichten omtrent desinformatie.

D. Strijd tegen desinformatie op Europees en internationaal niveau

47. De Senaat beveelt aan de internationale samenwerking in de strijd tegen desinformatie op te voeren.

48. De Senaat vraagt de federale regering om de Europese Unie aan te moedigen haar strijd tegen desinformatie op te voeren, onder andere door de Europese Dienst voor extern optreden (EDEO) te steunen in zijn onderzoek, zijn bewustmakingsacties en zijn acties voor grotere weerbaarheid, of nog in zijn strategische communicatie.

49. De Senaat beveelt eveneens aan om, in samenwerking met de Europese Commissie en de EDEO, de inspanning via het EUvsDisinfo mechanisme voor de bestrijding van desinformatie vanuit de Russische Federatie, aan te blijven houden.

50. De Senaat beveelt aan de Europese Commissie te vragen om een aanpassing van dit mechanisme in overweging te nemen en het uit te breiden naar de bestrijding van desinformatie vanuit alle landen die de democratie proberen te ondermijnen.

51. De Senaat beveelt aan uitvoering te geven aan het Actieplan voor de Europese democratie van 2 december 2020 door de bestaande Europese *Code of conduct* tegen desinformatie te verbeteren en om te zetten in verplichtingen voor de onlineplatforms.

52. De Senaat beveelt aan dat België aandachtig de voortgang volgt van de *Digital Services Act* (DSA).

53. De Senaat beveelt aan om de Europese Commissie te vragen een initiatief te nemen om socialemediaplatformen een grotere transparantie op te leggen wat betreft de door hen gebruikte technieken om nieuwsberichten te verspreiden (bijvoorbeeld de algoritmen en de werking van de *black box*).

De Europese Commissie moet de socialemediabedrijven aansporen hun aanbevelingsalgoritmen aan te passen, zodat berichten die desinformatie bevatten niet langer gepromoot worden.

IV.

HOORZITTINGEN

De volgende personen en instanties werden door de commissie gehoord:

a) Op 22 juni 2020:

- de heer Peter Van Aelst, hoogleraar politieke wetenschappen aan de Universiteit Antwerpen (UA);
- de heer Nicolas Vanderbiest, directeur operaties bij het agentschap *Saper Vedere*.

b) Op 10 juli 2020:

- Prof. dr. Lieven De Marez, Research director, Research Group for Media, *Innovation and Communication Technologies*, Universiteit Gent;
- Prof. dr. Michaël Opgenhaffen, Instituut voor Mediastudies, KU Leuven;
- Dr. Chris Aalberts, departement Media en Communicatie, Erasmus Universiteit Rotterdam.

c) Op 5 oktober 2020:

- de heer Pol Deltour, nationaal secretaris van de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) en de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB);
- de heer Pieter Knape, secretaris-generaal en ombudsman van de Raad voor de Journalistiek;
- mevrouw Muriel Hanot, secretaris-generaal bij de *Conseil de déontologie journalistique*;
- mevrouw Martine Simonis, secretaris-generaal van de *Association des Journalistes professionnels* (AJP) en nationaal Secretaris van de *Association générale des journalistes professionnels de Belgique* (AGJPB);
- de heer Grégoire Ryckmans, medewerker aan het project Faky, RTBF.

d) Op 9 november 2020:

- Dr. Alexandre Bovet, *Postdoctoral Research Associate, Mathematical Institute, University of Oxford*;
- Prof. dr. Steve Paulussen, hoofddocent Media en Journalistiek, Universiteit Antwerpen (UA).

e) Op 27 november 2020:

- Prof. dr. Ben O'Loughlin, hoogleraar internationale betrekkingen, *Department of Politics and International Relations*, Royal Holloway, University of London;
- Dr. Sofia Collignon, docent politieke communicatie, *Department of Politics and International Relations*, Royal Holloway, University of London;
- de heer Peter Lanssens, directeur Analyse, Staatsveiligheid.

f) Op 18 januari 2021:

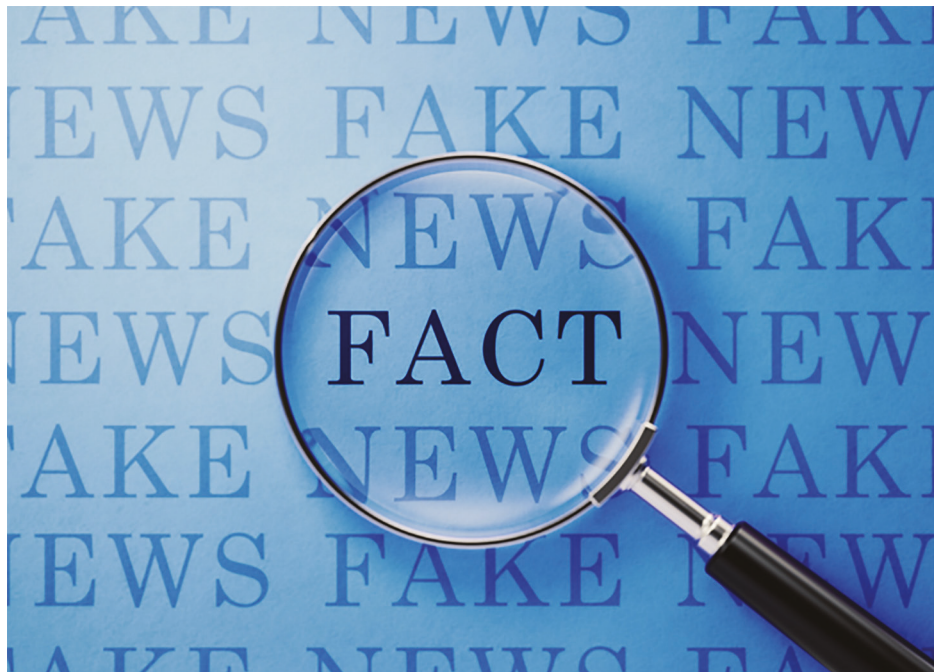
- de heer Mathieu Michel, Staatssecretaris voor Digitalisering;
- de heer Lutz Güllner, *Head of Division Strategic Communications and Information Analysis*, EEAS;
- de heer Edo Haveman, manager openbaar beleid, Benelux, Facebook;
- de heer Marco Pancini, Director Public Policy EMEA YouTube (Google);
- de heer Nikolaos Deligiannis, Professor of Machine Learning and Signal Processing, *Department of Electronics and Informatics* (ETRO) - Vrije Universiteit Brussel - imec.

g) Op 1 februari 2021:

- de heer Patrick Verniers, directeur van de steundienst bij de *Conseil supérieur de l'éducation aux médias*;
- Majoor Nathalie Ketelslegers, ministerie van Defensie.

h) Op 22 februari 2021:

- de heer Benjamin Dalle, Vlaams minister van Brussel, Jeugd en Media;
- mevrouw Bénédicte Linard, Vice-Voorzitster van de regering van de Franse Gemeenschap, minister voor het Kind, Gezondheid, Cultuur, Media en Vrouwenrechten;
- de heer Guy De Pauw, CEO en medeoprichter van Textgain.

DE INFORMATIEVERSLAGEN VAN DE SENAAT

Alle informatieverslagen zijn beschikbaar op de website:
<https://www.senate.be/informatieverslagen>

LEGISLATUUR 2019 - ...

Informatieverslag over de noodzaak om ons democratisch systeem te moderniseren door de representatieve democratie aan te vullen met meer burgerparticipatie in de besluitvorming op de verschillende bevoegdheidsniveaus alsook in de samenleving

([dossier 7-117](#)) - aangenomen op 18 juni 2021

